

Om polhøyder, soluret foran Bymuseet og kultokratiets svikt

Odd Gunnar Skagestad

Publisert mandag 20. april 2020 - 16:12

En byvanker som kommer inn gjennom porten til Frogner Hovedgård – også kjent som Oslo Bymuseum – vil kunne fortsette oppover langs en grusvei gjennom en parkmessig opparbeidet gressbakke, før han eller hun når frem til Bymuseets inngangsdør. Riktig så idyllisk! Halvveis oppe i bakken vil opplevelsen likevel forringes av et skjemmende syn: En meterhøy kasse- eller kommodeformet innretning, bestående av rustne blikkplater, med noe uformelig metallskrap på toppen.

Hva kan dette være for noe skrot, som noen åpenbart har forsømt å rydde unna?

Går man nærmere, vil man se at dette er et *solur*: En innretning konstruert som en åpen globus. På solfylte dager vil meridianene kaste skygge mot globusens indre, hvor skyggen treffer ekvatorlinjens innside. Her vil en skala fortelle deg klokkeslettet – vel å merke det astronomiske (soltiden), som ikke nødvendigvis faller sammen med det klokkeslettet som måtte følge av vilkårlig bestemte tidssoner eller andre menneskeskapte finurligheter så som fastsettelse av sommertid kontra vintertid.

I tillegg til den opplagte grunnfunksjon – å vise tiden – har slike solur også en prydfunksjon. Men soluret foran Bymuseet er ingen pryde for parken eller fryd for øyet. Her har tidens tann satt sine spor, og vel så det. Understellet består av fire vegger – vertikaltstilte støpejernspaneler, plassert oppå et oppmurt fundament i beskjedent format og utførelse. Panelene er dekorert med støpte relieffer – opprinnelig blåmalte border og rosetter. Malingen er for lengst falmet og for en stor del flasket av. Underlaget er sterkt angrepet av rust. Noen har øyensynlig en gang for lenge siden smurt hvit maling over den siden som vender mot syd, uten at det har hjulpet det minste i å bøte på det miserable inntrykket av vanskjøtsel og forfall. Toppen av understellet består av en kvadratisk plate med ca. 70 cm lange sider. Selve uret –

den åpne globusen – er festet til platen med en skrueanordning. Men skruen har løsnet, og globusen ligger veltet over på siden.

Globusen har en diameter på ca. 50 cm. Om vi titter inn i globusens indre, vil vi langs ekvatorlinjen (innersiden av globusens 'belte') kunne skimte tekstrester, utført i sirlig skjønnskrift. Som følge av rust og avfalming er det meste nærmest uleselig. Langs ett segment kommer imidlertid følgende tekst tydelig frem: «Solring for Christiania Polhøide 59⁰ 55'».

Hva skal nå dette bety? Forklaringen er som følger:

For å finne ut hvilken breddegrad man befant seg på, målte navigatørene i gamle dager solhøyden (det gjør man i prinsippet fremdeles). Det vanlige norske ordet for breddegrad – dvs. solhøyden i forhold til nærmeste polpunkt (nord eller syd) – var den gang nettopp *polhøyde*. Dette ordet, brukt i denne betydningen, kan fortsatt avleses på det soluret som står plassert ute i haven ved oppkjørselen til Frogner Hovedgård, som her også huser Oslo Bymuseum.

De brave borgere av 19. århundres Christiania (fra 1897 skrevet Kristiania) ville knapt ha vært seg selv om de ikke også hadde brukt ordet polhøyde om en viss type høye drinker (eau de vie + selters) som på denne tid var kommet på moten. I denne forbindelse kan det være betimelig å minnes vår alles nasjonalhelt Fridtjof Nansen: I årene 1898-1902 lot Nansen bygge sitt storslagne nye hjem – en diger herskapsbygning i nyromansk stil. Da det stod ferdig, innbød han sine venner i den såkalte 'Lysaker-kretsen' av kunstnere og intellektuelle på krympfest. Det enorme byggverket lot seg visstnok ikke krympe, men det ble satt til livs et betydelig antall polhøyder. Så hadde det seg slik at Nansen spurte sine venner hva han skulle kalle denne sin fine nye eiendom. Flere forslag ble luftet – og forkastet. «Hva med Polhøyden», foreslo svogeren Emil Nicolaysen – tydelig inspirert og rørt av sitt inntak av samme fluidum. Nansen stilte seg ikke helt avvisende, men mente at det ikke klang tilstrekkelig norsk-norsk: «Da får det bli Polhøgda», fastslo proprietæren. Og slik ble det.

Tilbake til soluret ved oppkjørselen til Frogner Hovedgård: Disse ynkelige restene etter det som kunne være – nei, som er – et kulturminne. Kan dette kulturminnet fortsatt reddes? Kulturminner er byggverk, gjenstander og andre fysiske spor etter menneskelig virksomhet – allehånde objekter m.m. som har det til felles at de er bærere av én eller flere *fortellinger*. Om dette soluret vet vi at det stammer fra den tiden da Frogner Hovedgård var i industrimannen Benjamin Wegners eie, det vil si i årene fra 1836 til 1848. Andre, som kjenner Hovedgårdens historie bedre enn undertegnede, vil trolig kunne supplere fortellingen med nærmere detaljer. Det mest spennende kapitlet i denne fortellingen er likevel den teksten som vi fortsatt kan skimte restene av på innsiden av 'Ekvator-beltet'. Skadene er omfattende, men forhåpentligvis ikke mer fremskredne enn at teksten vil kunne rekonstrueres og restaureres av dyktige fagfolk.

Men det forutsetter at 'noen' er tilstrekkelig interesserte og villige til å bruke ressurser på den slags kulturminnevern. Og hvilke 'noen' skulle vel det være? Eierne, som er Oslo kommune, har åpenbart andre prioriteringer. Kanskje Selskabet for Oslo Byes Vel burde kunne ta initiativ til en dugnad – eventuelt i samarbeid med foreningen Frognerparkens Venner?

Forfatteren av disse linjer har tatt opp spørsmålet med de to nevnte ærverdige foreninger, så vel som med diverse antatt ansvarlige kommunale etater (Bymiljøetaten, Kulturetaten og Oslo Museum) – ja endog forsøkt å bevege Fortidsminneforeningen til å engasjere seg i saken.

Foreløpig har ingen lagt for dagen noen interesse for å påta seg noen som helst form for engasjement – enn si ansvar – for å utbedre miseren. Kan det være at hele spørsmålet anses som så sensitivt at det fremkaller en dypfølt berøringsangst?

Faren er kan hende at et eventuelt restaureringsprosjekt ikke virker spektakulært og flashy nok til å skape den entusiasme som skal til for å realiseres – for å utløse begeistringens rullende fonn, som Bjørnstjerne Bjørnson ville ha sagt det? Saken har tross alt ikke samme dimensjoner som redningen av det gamle Militærhospitalet på 1950-60-tallet, eller som kultokratiets og dets følgesvenners vedvarende høylytte protester mot rivingen av regjeringskvartalets ulykksalige Y-blokk med dens sandblåste Picasso-streker.

Men i mellomtiden står dette beskjedne lille soluret der til vedvarende spott og spe, som en påminnelse om hovedstadens manglende evne til å ta vare på våre felles kulturminner.